

Skriftligt yttrande om funktionshindersservicelagen till social-och hälsovårdsutskottet

SAMS – Samarbetsförbundet kring funktionshinder tackar för möjligheten att yttra sig gällande lagförslaget. SAMS är en intresseorganisation som arbetar för de finlandssvenska riksomfattande funktionshinderorganisationerna och vårt syfte är att främja jämlikhet och delaktighet för svenskspråkiga personer med funktionsnedsättning i Finland.

Den ursprungliga avsikten med den nya lagen om funktionshindersservice var att implementera FN:s funktionshinderkonvention i finländsk lagstiftning. Syftet var alltså att främja och säkerställa de fri- och rättigheter som befästs i konventionen, så som jämlikhet, inkludering och deltagande i samhället för personer med funktionsnedsättning. Vi anser att den föreslagna ändringen av lagens tillämpningsområde och 4 § i socialvårdslagen riskerar att äventyra dessa målsättningar.

Funktionshinderkonventionen får för lite utrymme i både lagtexten och lagmotiveringarna. SAMS fäster här särskild uppmärksamhet vid artikel 1 och artikel 3 i konventionen som säkerställer det fulla och lika åtnjutandet av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla personer med funktionsnedsättning. Konventionen borde inkluderas i tillämpningsområdesbestämmelsen som en rättsnorm som ska styra både lagval och beslutsfattande. Om konventionen inte nämns uttryckligen, riskerar den att förbises av den enskilda lagtillämparen. För att säkerställa att konventionen beaktas i praktiken bör den synas tydligt i både motiveringar och lagtext.

Angående definitionen av termen person med funktionsnedsättning i 2 § 1 momentet anser vi att viss förbättring skett i relation till utkastet till lagförslag som publicerades i april 2024. Det är välkommet att olika slags begränsningar i funktionsförmågan ingår i definitionen, eftersom detta betonar att personer med olika slag av funktionsnedsättning har en jämlik rätt till service enligt lagen. Det är också positivt att det i motiveringarna till lagen hänvisas till definitionen av funktionsnedsättning i allmän kommentar nr 6 (2018) från FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Vi är kritiska till att definitionen i lagen nu ändrats så att den fokuserar på behovet av hjälp och stöd för "normal livsföring" snarare än rätten till ett självständigt liv, delaktighet och jämlikhet och hinder i det omgivande samhället. Denna förändring återspeglar en föråldrad syn på personer med funktionsnedsättning som passiva mottagare av hjälp, snarare än aktiva samhällsmedborgare med rätt till behovsanpassad service för att kunna uppnå delaktighet. Begreppet "normal livsföring" riskerar dessutom skapa en godtycklig standard som personer med funktionsnedsättning måste leva upp till för att motta service. Vi ställer oss bakom definitionen av person med funktionsnedsättning i den godkända lagen (675/2023).

Livsskedesbestämmelsen i 2 § 3 momentet är för otydlig och lämnar för stort utrymme för godtycklig tolkning. Den riskerar att leda till generaliserande och diskriminerande uppfattningar om vad som anses vara "normalt" i olika livsskeden, vilket direkt strider mot principen att individuella behov ska styra beslut om service. Behov och förutsättningar kan variera stort mellan individer i samma livsskede, vilket gör definitionen svårtolkad. Definitionen skulle behöva fastställas genom rättspraxis. Det är visserligen oundvikligt att en del av innebörden i ny lagstiftning måste fastställas genom faktisk tillämpning av lagen, men formuleringar i lagtext får inte vara så öppna att de blir helt omöjliga att tillämpa konsekvent. SAMS anser att det skulle vara ändamålsenligt att klargöra den föreslagna livsskedesbestämmelsen i förhållande till grundlagens 6 § och artikel 1 och 5 i FN:s funktionshinderkonvention

I motiveringarna står det att eftersom bestämmelsen gäller alla livsskeden leder tillämpningen av bestämmelsen inte till att i synnerhet äldre personer diskrimineras. SAMS anser i enlighet med bland annat Kaarlo Tuoris expertutlåtande (22.10.2024) att denna motivering inte är övertygande, eftersom andra livsskeden inte har samma naturliga samband till begränsningar i funktionsförmåga och

nödvändigt behov av hjälp och stöd. SAMS anser att det är viktigt att livsskedesbestämmelsen inte används som ett verktyg för att förhindra att äldre personer med funktionsnedsättning kan motta nödvändig funktionshinderservice.

Vi anser att preciseringen av förhållandet mellan klientens intresse och avgiftsfriheten i 4 § socialvårdslagen inte kan understödjas. I lagförslaget framgår det att man i framtiden inte längre behöver beakta tjänsternas eventuella avgifter vid bedömningen av klientens intresse. Den här förändringen kommer att leda till att service för personer med funktionsnedsättning i allt högre grad blir avgiftsbelagd. Det här riskerar att underminera betydelsen av vissa serviceformer i funktionshinderservicelagen, till exempel stöd för boende, då motsvarande tjänster kan ordnas som avgiftsbelagda enligt socialvårdslagen.

Ur motiveringarna framgår det att man anser att jämlikhetsprincipen och normalitetsprincipen förutsätter att tjänsteanvändaren betalar klientavgifter för de tjänster som är avgiftsbelagda. Vi anser att såväl likabehandlingsprincipen som normalitetsprincipen är missuppfattade i förslaget. Personer med funktionsnedsättning ska inte endast försättas i en jämlik situation i förhållande till varandra, utan även i förhållande till personer utan funktionsnedsättning. Likabehandlingsprincipen och normalitetsprincipen kan inte användas för att motivera att personer med funktionsnedsättning måste betala för livsviktiga tjänster – tjänster som personer utan funktionsnedsättning inte behöver.

Den så kallade skyddsbestämmelsen i 2 § 5 momentet är otillräcklig för att se till att grundläggande rättigheter och tillgång till service inte äventyras för målgruppen. Nedsättning och efterskänkning av klientavgifter för social- och hälsovårdstjänster fungerar i praktiken dåligt. Klienterna är inte medvetna om möjligheten till avgiftslättnader. Processerna för att ansöka om avgiftslättnader är ofta byråkratiska och därför utnyttjas denna möjlighet inte i tillräcklig utsträckning. I praktiken är det ovanligt att klientavgifter nedsätts eller efterskänks. Det här riskerar att utgöra ett hinder för att ta emot service.

I ljuset av välfärdsområdenas budgetunderskott och sparambitioner är det dessutom svårt att se en situation där allt fler personer som mottar service enligt socialvårdslagen skulle få sina klientavgifter nedsatta eller efterskänkta. Många personer med funktionsnedsättning lever med sin funktionsnedsättning livet ut och behöver funktionshinderservice från vaggan till graven. De har inte likvärdiga möjligheter till försörjning. Även en förhållandevis låg klientavgift blir betydande då den erläggs under en hel livstid.

Välfärdsområdena har ett betydligt större underskott än förväntat under 2024, vilket väcker oro kring möjligheterna att genomföra tjänsterna i praktiken. I sin nuvarande form lämnar lagen ett stort tolkningsutrymme för välfärdsområdena i fråga om hur tjänsterna ska planeras och beviljas. Eftersom de tillgängliga resurserna i hög grad påverkar tjänsternas tillgänglighet, ser vi en stor risk för regional ojämlikhet. Rätten till funktionshinderservice är subjektiv och nedskärningar och besparingar får inte påverka tillgången till dessa livsviktiga tjänster för personer med funktionsnedsättning. Något annat skulle innebära en inskränkning av dessa personers grundläggande rättigheter.

Syftet med revideringen av funktionshinderservicelagen var att ge personer med funktionsnedsättning bättre möjligheter till ett delaktigt, självständigt och jämlikt liv. Då vi läser lagförslaget uppstår farhågan att den lag som skulle trygga målgruppens rättigheter i större utsträckning i stället har blivit en sparlag. Den starka betoningen på primärlagstiftning, som socialvårdslagen, är särskilt oroande. De vaga och öppna formuleringarna i tillämpningsområdesparagrafen lämnar alltför stort tolkningsutrymme för den enskilda tillämparen, vilket kan leda till inkonsekvent tillämpning och regional ojämlikhet. SAMS anser att lagförslaget skulle medföra en betydande försämring jämfört med den redan godkända funktionshinderservicelagen.

Rebecka Holm

Jurist, SAMS – Samarbetsförbundet kring funktionshinder rf

Helsingfors, 4.11.2024